

INLEIDING TOT DE ECONOMIE

ALGEMENE ECONOMIE, TIENDE EDITIE

Hoofdstuk 1: Wat is Economie?

1.2 Het fundamenteel economisch probleem: veelvuldige behoeften versus schaarse middelen |

In de economie als wetenschap worden individuele behoeften niet onderzocht op hun morele waarde (= het principe van consumentensoevereiniteit). Keuzegedrag wordt objectief bestudeerd.

Schaarste en nut moeten aanwezig zijn om van economische goederen te kunnen spreken. Niet-schaarse goederen noemt men **vrije goederen**. Of een goed werkelijk schaars is kan van de tijd en omstandigheden afhangen. Onder “*de nieuwe schaarsten*” verstaat men de goederen die onder industriële ontwikkeling en toegenomen bevolkingsgroei schaars geworden zijn, zoals schone lucht en water.

De aanwending van schaarse middelen vormt het keuzeprobleem in de economie. Een extreem voorbeeld hiervan is de “Robinson Crusoe economie” die ontstaat wanneer een schipbreukeling op een onbewoond eiland belandt. In een minder extreem geval is een voorbeeld: de financiën die de overheid in onderwijs investeert, kan zij niet meer investeren in wegen of ontwikkelingshulp. Een hogere efficiëntie kan ten koste gaan van een minder gelijke verdeling (zie hoofdstuk 6).

De opportuniteitskost van een gemaakte keuze: de waarde van de beste alternatieve oplossing van de gemaakte keuze.

Tibor Scitovsky’s definitie van economie: “Een sociale wetenschap die tot voorwerp heeft het beheer van schaarse middelen.” Hij benoemt hierbij drie typische problemen:

- Een allocatieprobleem
“Waaraan wijzen we schaarse middelen toe?” [micro-economie]
- Een verdelings-/ distributieprobleem
“Hoe verdelen we de goederen over de bevolking?” [micro-economie]
- Een stabilisatieprobleem
“Hoe zetten we de goederen volledig en optimaal in?” [macro-economie]

Sommige vraagstukken, zoals werkloosheid, hebben echter betrekking tot zowel macro- als micro-economie.

1.3 Het productieproces |

De eigenlijke productiefactoren, ook wel bekend als het ondernemingsinitiatief, zijn:

1) Arbeid

Uitgedrukt in uren of werkdagen. Voor de totale omvang bepaalt de actieve bevolking de bovengrens. Institutionele factoren (zoals school of pensioenleeftijd) spelen hierin een grote rol.

2) Natuur

Natuurlijke rijkdommen, zoals beschikbare grondstoffen en klimaat, bepalen deze productiefactor. De precieze ligging, bereikbaarheid en moeilijkheidsgraad van de inzetbaarheid spelen hierbij een belangrijke rol. Dit is niet exact te meten.

3) Kapitaal

Het totaal aan door mensen geproduceerde productiemiddelen. Een kapitaalgoed kan enkel worden ingezet voor productie en niet voor consumptie. Tot de nationale kapitaalvoorraad behoort de infrastructuur. De waarde van het middel hangt af van de productiecapaciteit.

Arbeid en natuur zijn primaire productiefactoren. Kapitaal is een afgeleide productiefactor, ook wel benoemd als “omwegproductie”.

Elke fase waarbij de waarde van het geproduceerde goed toeneemt, behoort tot het productieproces.

Consumptiegoederen kunnen maar één keer gebruikt worden. Kan een goed meermaals iemand in zijn/haar behoeften voorzien, dan is dat een duurzaam consumptiegoed.

Het verhogen van de hoeveelheid reële kapitaalgoederen noemt men investeren. Op de korte termijn zijn consumptie en investeren alternatieven van elkaar. Op de lange termijn gaan ze samen.

Geaggregeerde productiefunctie:

$$X = f(L, N, K)$$

X: output, L: labor, N: natuur, K: kapitaal.

Een verhoging van elke productiefactor zorgt voor een verhoging van de output. Dus het marginaal product van arbeid (partiële afgeleide) is positief.

Concaaf verloop van productiefunctie (fig. 1.2): met een toename van arbeid neemt de output toe, maar de toename wordt steeds kleiner: afnemende fysieke meeropbrengsten (= afnemend marginaal product).

Constante fysieke meeropbrengsten: het marginaal product is constant en de productiefunctie is lineair.

1.4 De productiemogelijkheidscurve van een land |

De productiemogelijkheidscurve weerspiegelt het stabilisatieprobleem (fig. 1.3). Door eventuele afnemende meeropbrengsten heeft de curve de vorm van een soort kwart cirkel (concaaf), in plaats van een lineair verloop.

- Volledige aanwending: de combinatie die wordt gekozen moet een punt op de curve zijn.
- Optimale allocatie: het kiezen van de meest geschikte combinatie op de curve.

1.5 Het verruimen van de productiemogelijkheden van een land |

Belangrijke determinanten van toenemende productiemogelijkheden zijn toenemende arbeidsverdeling en specialisatie, vooruitgang in technologische kennis en verbeteringen in de economische ordening.

Arbeidsverdeling betekent specialisatie in het productieproces. Een nadelig gevolg van sterke arbeidsverdeling is (“wel”) dat vervreemding kan ontstaan ten opzichte van de productie. (Marx e.a., over de mentale toestand van arbeiders in het kapitalisme:) De arbeider is (dan) vervreemd van het eindproduct waarin hij nauwelijks zijn persoonlijke bijdrage kan herkennen.

De **vooruitgang in technologische kennis** verhoogt de arbeidsproductiviteit en zo ook de productiemogelijkheden.

Wijzigingen in de economische ordening kunnen de productiemogelijkheden ook verhogen, omdat dat betrekking heeft tot het gehele institutionele kader waarbinnen een economie opereert.

Deze drie elementen worden samengevat in deze alternatieve productiefunctie:

$$X = f(L, N, K, T)$$

Waarbij T de stand van de technologie weergeeft. Vooruitgang in T uit zich in het naar rechts verschuiven van de productiemogelijkheidscurve, omdat het de productiemogelijkheden verruimt en de productiefuncties omhoog schuift.

1.6 Centrale planning versus het marktmechanisme |

We analyseren twee systemen om allocatie- en distributieproblemen op te lossen, om vervolgens de moderne economie toe te lichten. Dus beginnend met de centrale planning en het marktmechanisme.

➤ **Centrale planning**

In een centraal geleide economie worden alle beslissingen aan een centraal orgaan toevertrouwd. Het plant wat er geproduceerd zal worden, hoe productiefactoren daarbij ingezet zullen worden, et cetera.

Voordeel: het stimuleren van de productie van kapitaalgoederen, goed voor minder ontwikkelde economieën.

Nadelen: bureaucratische controles, administratieve inefficiënties en een tekort aan flexibiliteit.

➤ **Het marktmechanisme**

Hier lost het prijsmechanisme de allocatie- en productieproblemen op. De markt van vele vragers en aanbieders wordt gereguleerd door dit mechanisme, dat de relatieve schaarste, het relatief nut, beslissingsstimuli en de inkomensvorming bepaalt (*voordelen*). Adam Smith spreekt hierbij van de ‘invisible hand’ die voor een natuurlijk evenwicht zorgt, waarbij overheidsinterventie alleen maar als storend gezien kan worden.

Nadelen: beslissingsstimuli kunnen verstoord worden door de sterke macht van bedrijven, geen regulering voor publieke of collectieve goederen (vrijbuitersprobleem/meeliftersprobleem), het houdt geen rekening met externe effecten en de tot stand gekomen inkomensvorming hoeft niet optimaal te zijn.

➤ **De moderne gemengde economie: marktwerking met overheidsinterventie**

In de publieke sector geldt het budgetmechanisme als ordeningssysteem. Via politieke besluitvorming worden allerhande collectieve goederen verdeeld en gefinancierd. Voor deze goederen wordt het marktmechanisme dus geheel of gedeeltelijk uitgeschakeld.

Merit goods (verdienstegoederen): goederen waarvan de overheid de consumptie wil aanmoedigen.

Met concurrentie bevorderende maatregelen speelt overheidsinterventie een rol in het marktmechanisme zelf.

In ontwikkelingslanden worden allocatie- en distributieproblemen opgelost door regels van hiërarchie en traditie.

1.7 Methodologische aspecten van economische analyse |

Hypothese 1: Men neemt aan dat het menselijk gedrag tot op zekere hoogte gestuurd kan worden door het geven van de juiste incentives. De mate waarin dit gebeurt is een empirische zaak.

Hypothese 2: Men kan het geobserveerd gedrag van personen, bedrijven en organisaties verklaren en voorspellen door ervan uit te gaan dat hun keuzes het gevolg zijn van optimaliserend gedrag.

Hypothese 3: De *ceteris paribus*-assumptie.

“Marginaal denken”: als de marginale kosten groter zijn dan de marginale opbrengsten, wordt die keuze niet gemaakt.

Positieve analyse: de studie van gevolgen en implicaties.

Normatieve analyse: de studie van de wens van de consument.

Statische analyse: bestudeert endogene variabelen (economische verschijnselen), met als resultaat exogene variabelen (relevante verklarende factoren die het verschijnsel beïnvloeden en ongewijzigd blijven tijdens de analyse).

Dynamische analyse: bestudeert het tijdspad en het aanpassingsproces bij de overgang van de ene economische situatie naar de andere.

Deductie: nieuwe besluiten afleiden uit bestaande axioma's.

Inductie: nieuwe kennis aan de hand van feitelijke observatie (verwerkt met beschrijvende statistiek).

De econometrie combineert elementen uit de economische theorie de wiskunde en de statistiek en is erg geschikt om economische theorieën empirisch te verifiëren.

Om strategisch gedrag van economische agenten te analyseren, wordt soms gebruikgemaakt van speltheorie.

Een recent ontwikkelde stroming in de empirische economie maakt – het economisch equivalent van een laboratoriumexperiment – gebruik van experimenten om de validiteit van bestaande economische theorieën te verifiëren.

Bij het maximaliseren van individuele welvaart houdt de economische wetenschap geen rekening met specifieke gedragsassumpties zoals eigenbelang of winstmaximalisatie in de context hiervan. Andere, persoonlijkheidsgerelateerde gedragsassumpties (altruïsme, racisme, ...) passen in de economische benadering zolang de agent zijn/haar welvaart maar maximaliseert.

1.8 Kritische kanttekeningen |

In het bijzonder veronderstellen (neoklassieke) economen heel dikwijls in hun modellen dat economische agenten (consumenten, bedrijven, etc.) rationeel denken en bijgevolg optimale, doordachte beslissingen nemen. Critici van deze modellen betwisten dit.

Hoofdstuk 2: Het Marktmechanisme

2.2 De marktvraag |